

УДК 364-322:376(477)

## ФАНДРАЙЗИНГОВА ДІЯЛЬНІСТЬ – ПІДТРИМКА РОЗВИТКУ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

**Фурдуй С. Б.**

*У статті розглядається теоретичне осмислення понять: "фандрайзинг", "волонтер", "доброволець", "інклюзивна освіта", "діти з особливими потребами". Розкриваються інноваційні підходи фандрайзингової діяльності. Міжнародні і вітчизняні доброчинні фундації й донорські організації. Сутність та роль волонтерського руху, волонтерів у проведенні ефективного фандрайзингу. Надано підходи реалізації фандрайзингових моделей роботи за кордоном. Теоретичне осмислення сутності фандрайзингу на основі досвіду досліджень науковців та аналізу фандрайзингових моделей і проектів за кордоном як підтримка у ефективному розвитку інклюзивної освіти в Україні. Головна мета фандрайзера – розробка комплексу дій, заходів, прийомів у поєднанні з ефективними методами. Проведені дослідження дозволяють зробити висновок, що для розвитку фандрайзингу в Україні потрібно створити сприятливі умови як з боку держави, так і з боку суспільства. Належна міцність та сталість громадських організацій залежить від їх спроможності щодо отримання широкої соціальної підтримки громадського руху, волонтерів та донорів. Подоланню проблем з фандрайзингу може сприяти вивчення та впровадження зарубіжного досвіду з даної сфери, наприклад, закордонних інструментів фандрайзингу: проведення загальнонаціональних конкурсів, метою яких є заохочення та популяризація благодійності і меценатства; сприяння успішному розвитку фондів; оснащення комп'ютерних систем спеціалізованим програмним забезпеченням з фандрайзингу тощо. Важливим у цьому плані є поширення знань про його сутність та переваги серед громадян, поінформованість населення через проведення тренінгів, семінарів, конференцій, випуск інформаційних бюлетнів, впровадження дисципліни "Фандрайзинг" у систему освіти тощо. Сподіваємось, що зарубіжний досвід фандрайзингових проектів буде одним з ефективних шляхів розвитку інклюзивної освіти в Україні.*

***Ключові слова:** фандрайзинг, волонтер, доброволець, інклюзивна освіта, діти з особливими потребами.*

*В статье рассматривается теоретическое осмысление понятий: "фандрайзинг", "волонтер", "доброволец", "инклюзивное образование", "дети с особенными потребностями". Раскрываются инновационные подходы фандрайзинговой деятельности. Международные и отечественные благотворительные фонды и донорские организации. Пути формирования фандрайзинга в развитии инклюзивного образования в Украине. Сущность и роль волонтерского движения, волонтеров в проведении эффективного фандрайзинга. Предоставлены пути реализации фандрайзинговых моделей работы за рубежом. Проанализирован опыт фандрайзинговых проектов инклюзивного образования за рубежом и в Украине.*

***Ключевые слова:** фандрайзинг, волонтер, доброволец, инклюзивное образование, дети с особенными потребностями.*

*The article deals with theoretical interpretation of concepts "fundraising", "volunteer", "inclusive education", "children with special needs". The innovative approaches of fundraising activity are revealed as well as the essence and functions of the volunteer movement, volunteers' role in conducting effective fundraising. The approaches to realizing fundraising models of work abroad are given. The study provides with theoretical presentation of the essence of fundraising on the basis of research experience of scholars and analysis of fundraising models and projects abroad as the support for the effective development of inclusive education in Ukraine. The main goal of fundraising is to develop a set of actions, measures, techniques in combination with effective methods. The conducted research allows to conclude that for the development of fundraising in Ukraine, it is*

*necessary to create favorable environment supported by both state and the society. The strength and sustainability of public organizations depend on their ability to gain broad social support from civic movements, volunteers and donors. Fundraising problems can be surmounted by studying and implementing foreign experience in this field, for example, foreign fundraising tools: holding national competitions aimed at promoting philanthropy; assistance in the effective fund development; equipping computer systems with specialized fundraising software, etc. Important in this regard is the dissemination of knowledge about its essence and benefits among citizens, awareness of the population through trainings, seminars, conferences, publishing newsletters, introducing the discipline "Fundraising" into curriculum, etc. The author expects the foreign experience of fundraising projects to become one of the effective ways of developing inclusive education in Ukraine.*

*Key words: fundraising, volunteer, inclusive education, children with special needs.*

**Постановка проблеми.** Західноєвропейські системи загальної середньої освіти, незважаючи на різноманітність типів і рівнів навчальних закладів, які опікуються освітою, в тому числі й школярів з особливими освітніми потребами, є ключовими елементами сучасної європейської моделі соціального устрою, яка виявляється привабливою для країн, що позбулися тоталітарних режимів, наразі й для України, з огляду на завдання та перспективи вирішення назрілих педагогічних і соціальних проблем.

Кризові явища в системі освіти України та необхідність її постійного реформування є свідченням глибокої суперечності між змінними умовами соціального середовища та освітньою системою країни, її цільовими установками, змістом та технологіями навчання в інклюзивній освіті. Це потребує втручання фандрайзера.

**Аналіз досліджень і публікацій.** Сучасний науковець Н. А. Сайко [5, с. 149] стверджує, що фандрайзинг – з англійської, дослівно означає "знаходження засобів" (fund – кошти, засоби, фінансування; raise – збір, віднайдення) – може бути внутрішнім і зовнішнім: внутрішній фандрайзинг здійснюють самі члени організації (загальноосвітнього навчального закладу); для здійснення ж зовнішнього фандрайзингу запрошують спеціаліста-консультанта чи експерта. Серед найбільш розповсюджених суб'єктів у площині реалізації фандрайзингу – міжнародні і вітчизняні доброчинні фундації й донорські організації. Їх на сьогодні класифікують таким чином: асоційовані (корпоративні) доброчинні фундації, які створюються певною комерційною структурою (банком, технологічною чи виробничою корпорацією тощо); державні (або міждержавні) доброчинні фонди, що створюються і фінансуються урядом певної країни (країн); незалежні (приватні) фундації, що створюються приватною особою чи групою осіб (найчастіше пов'язаних родинними зв'язками).

Дослідження О. В. Чернявської та А. М. Соколової [6] дозволяють сформулювати наступне визначення: фандрайзинг – це професійна діяльність щодо мобілізації фінансових та інших ресурсів для реалізації соціально значущих і науково-дослідних неприбуткових проектів, яка вимагає спеціальних знань та навичок фандрайзера, що можуть вплинути на прийняття позитивного рішення донора. Суб'єктами фандрайзингової діяльності є неприбуткові організації, які займаються пошуком джерел фінансування та інших необхідних ресурсів для реалізації проектів. Об'єктами фандрайзингу виступають різні категорії донорів, основними з яких є благодійні фонди, приватні особи, корпорації та бізнес-структури.

**Метою статті** є теоретичне осмислення сутності фандрайзингу на основі досвіду досліджень науковців та аналізу фандрайзингових моделей і проектів за кордоном, як підтримка у ефективному розвитку інклюзивної освіти в Україні.

Згідно з Податковим кодексом України, до неприбуткових організацій відносяться [3, розділ III, ст. 133, пп. 133.1.1]): бюджетні установи; громадські об'єднання, політичні партії, релігійні, благодійні організації, пенсійні фонди, метою яких не може бути одержання і розподіл прибутку серед засновників, членів органів управління, інших пов'язаних з ними осіб, а також серед працівників таких організацій – після внесення таких установ та організацій до Реєстру неприбуткових організацій та установ.

Велику роль у проведенні ефективного фандрайзингу відіграє участь волонтерів. Поняття "волонтер" походить від французького слова *volontaire* – "доброволець" і трактується як добровільний помічник. Волонтери – це люди, які працюють цілком безоплатно з метою благодійності, наприклад, у притулках для дітей, людей похилого віку, школах-інтернатах, притулках для тварин, клініках та диспансерах, доглядають хворих і допомагають старим та немічним людям по господарству тощо [6, с. 56].

За визначенням Міжнародної асоціації волонтерів, на основі Загальної декларації волонтерів, прийнятої на XI Конгресі (Париж, 14 вересня 1990 р.) [1], волонтерство – це: добровільний вибір, що визначається особистими поглядами та позицією; активна участь громадянина у житті суспільства; самореалізація в суспільній діяльності, як правило, в рамках різноманітних асоціацій, добродійних організацій та громадських об'єднань; сприяння покращенню якості та рівня життя, особистісному розвитку та поглибленню почуття солідарності, кроскультурного розуміння; сприяння реалізації основних людських потреб заради справедливості та миру в суспільстві; сприяння більш збалансованому економічному та соціальному розвитку, створенню нових робочих місць та професій.

**Основні результати дослідження.** Велику роль у проведенні ефективного фандрайзингу відіграє участь волонтерів. Волонтерський рух має велике значення у багатьох країнах світу. Так, світовий рейтинг благодійності сформовано за допомогою трьох складових: грошові пожертви, волонтерський рух та допомога нужденним. У першу трійку країн світового рейтингу волонтерської роботи у 2013 р. входили: Туркменістан (задіяно 58 % населення країни), Шрі-Ланка (46 %), США (45 %). Україна поряд із Великобританією, Казахстаном і Монголією зайняла 26 місце (29 % населення) (в 2011 р. – 28 місце), Росія – 75 місце (17 %) і останнє, 131 місце, належить Китаю, Греції, Тунісу тощо (4 %). 2011 рік був оголошений Європейським Союзом роком волонтерства у Європі [2].

Про визнання нашою державою волонтерського руху як підвалини громадянського суспільства та збільшення його ролі в Україні свідчить прийняття Верховною Радою у 2011 р. Закону України "Про волонтерську діяльність". Згідно з цим Законом, "волонтерська діяльність – добровільна, безкорислива, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами та волонтерськими організаціями шляхом надання волонтерської допомоги... Волонтерська діяльність є формою благодійництва" та "ґрунтується на принципах законності, гуманності, рівності, добровільності, безоплатності, безкорисливості, неприбутковості", а "волонтер – фізична особа, яка досягла вісімнадцятирічного віку і здійснює волонтерську діяльність на добровільній та безоплатній основі" [4, с. 7].

В 2011 р. фондом Східна Європа було ініційовано конкурс "Корпоративне волонтерство в Україні – 2011", метою якого було ознайомлення з практиками бізнесу, що допомагають у вирішенні гострих соціальних і екологічних проблем суспільства. Організатори прагнули показати, як за допомогою бізнесу, інвестуючи невеликі кошти, знання та робочий час співробітників, можна допомогти вирішити нагальні проблеми у різних сферах життя суспільства: дітей-сиріт, дітей артистів, дітей-інвалідів, вразливої молоді, сприяючи їх адаптації до соціального життя.

Волонтерська діяльність є невід'ємною складовою фандрайзингу, оскільки за допомогою досвідчених волонтерів можна охопити більшу кількість донорів, до яких потрібно звернутись особисто. Також волонтери можуть допомогти у проведенні додаткових благодійних акцій зі збору коштів в організаціях, закладах освіти, на вулицях, проінформувати населення чи цільові групи відносно даної проблеми та шляхів вирішення тощо, тобто в цілому допомагають фандрайзерам зекономити час та здобути більш високий результат.

Розглянемо деякі фандрайзингові проекти інклюзивної освіти за кордоном та в Україні.

"Арка Анкоридж" є приватною неприбутковою організацією (США), яка спеціалізується на обслуговуванні дітей та дорослих, які мають проблеми з розвитком інвалідності чи проблемами психічного здоров'я, щоб вони могли вести багате, повне, задовільне життя гідності та цілі. "Арка Анкоридж" була акредитована через CARF з 2014 року. Організатори "Арки Анкориджа" надають послуги, які допомагають забезпечити: право на працю супроводжується можливістю вивчати навички

роботи, щоб люди могли отримувати і тримати роботу; право не бути інституціоналізованим; люди з обмеженими можливостями мають ті самі можливості, що і будь-який американський громадянин, для здійснення права на життя, свободу та прагнення до щастя [7].

Прийнятий у 1990 році Федеральний Закон та затверджений у 1995 році Акт про навчання осіб з порушеннями психо-фізичного розвитку стали нормативно-правовою основою для реформування системи освіти неповносправних і впровадження інклюзивного навчання в масових школах. Втім, як засвідчує аналіз опублікованих зарубіжних матеріалів в галузі спеціальної освіти, зокрема з Deborah Siegler, виконавчим директором Ради для особливих дітей при Уряді США та Dave Rose, консультантом цієї Ради, система освіти для неповносправних у США є різноманітною та багатомодельною. Підтвердженням можуть слугувати існуючі моделі здобуття освіти дітьми з порушеннями зору.

Однією з фандрайзингових моделей є спеціальна школа-інтернат, де діти в вадами зору здобувають освіту. Таке навчання переважно відбувається в сільській місцевості, де проживає незначна кількість людей на великій території. Варто зазначити, що, незважаючи на принципи децентралізації в освітній політиці, у кожному штаті країни є спеціальні школи-інтернати. В спеціальних школах-інтернатах переважно проживають сліпі діти-сироти, слабкозорі діти мають змогу навчатися і в спеціальних класах масових шкіл, які знаходяться поблизу, одержуючи реабілітаційні послуги в спеціальній школі. Саме спеціальні школи-інтернати виконують функції ресурсних центрів з навчально-методичної та реабілітаційної роботи в певній місцевості. Навчаючись в масових школах, учні з порушеннями зору можуть одержувати спеціальні освітні послуги в кабінетах корекційно-розвивальної роботи, де з ними працюють відповідні спеціалісти із штатного персоналу школи, або ця допомога надається фахівцями з консультаційних центрів, які функціонують як окремі установи при державних департаментах освіти [7].

Принципово важливу увагу нами було приділено вивченню питань навчання дітей з особливими потребами ще в одній країні Північної Америки – Канаді, досвід реформування освітньої галузі якої має неабияке значення з точки зору забезпечення рівного доступу до якісної освіти. Канадська освітня система, як зазначають вчені P. D. Renshaw, S. R. Asher, Andrews J. and J. Lupart, ніколи не залишалась осторонь тих процесів, що проходили в освіті Сполучених Штатів Америки.

Однак освітня система Канади має певні національні особливості, що зумовлюють відмінності перебігу освітнього процесу реформування. Історичні факти засвідчують, що, починаючи з часів Конфедерації (об'єднання Канади) у 1867 році, кожен штат країни мав своє законодавство в освітній галузі. Це сприяло абсолютній автономності у визначенні освітньої політики, втім ця автономність збережена до сьогодні, що значно ускладнює узагальнений аналітичний огляд та окреслення національних освітніх перспектив. За визначенням J. Andrews, J. Lupart, значний вплив церкви, особливо на ранніх етапах становлення освітньої системи в Канаді, є відмінністю, що певною мірою зумовила її подальший розвиток. Саме під лоном церкви по всій країні на благодійних засадах були зорганізовані перші притулки для безпритульних, калік та дітей-інвалідів. Цей період в ранній історії Канади стосовно ставлення до осіб з обмеженими можливостями характеризується як повне їх виключення із суспільного життя, в тому числі й з освітньої системи.

У сьогоденній Канаді в "Законі про школу" зазначається, що кожна особа, що проживає в Канаді та є її громадянином, має право на освіту; чітко визначаються повноваження шкільних рад та їхні основні зобов'язання, які полягають, перш за все, у тому, що шкільна рада повинна забезпечити кожного учня відповідною освітньою програмою, безпечним та дбайливим середовищем, яке буде сприяти навчанню та підтримці школяра з особливими навчальними потребами. Саме Рада школи вирішує, що "певний учень, через його поведінкові, комунікативні, інтелектуальні, навчальні або фізичні характеристики або через поєднання зазначених характеристик, є учнем, який потребує спеціальної освітньої програми". Шкільні ради відповідально гарантують, що при визначенні форми здобуття освіти дітьми з особливостями розвитку першочергово розглядаються інклюзивні умови, остаточне рішення щодо навчання учнів залишається за батьками. Відповідальність несуть директори шкіл за

упровадження та виконання програм зі спеціальної освіти та надання відповідних послуг школярам, які того потребують, а також за забезпечення відповідними ресурсами як учнів з особливими потребами, так і педагогів, що їх навчають. Вчителі відповідають за залучення батьків, різнопрофільних фахівців до розробки, виконання та моніторингу індивідуального навчального плану учнів з особливими потребами; документально засвідчують огляд успішності учнів у визначені звітні періоди; протягом року підтримують зворотній зв'язок із батьками, за можливості та доречності – зі школярами з особливостями розвитку, слідкують, аби доступ до індивідуального навчального плану відповідав "Положенню про особові справи учнів" та Закону "Про свободу інформації та невтручання в особисте життя" [7].

Розвиток інклюзивної освіти шляхом використання "Індексу інклюзії" в Азербайджані, Таджикистані та Монголії відбувається за такими умовами: розвинути інклюзивну школу разом – партнерство між інклюзивними та спеціальними навчальними закладами. Програма "Школа як осередок розвитку громади". Мета програми – розвиток якісно нового партнерства між школами та громадами, яке сприяє розвитку місцевих громад та демократизації школи. Таке партнерство передбачає зміни у розробці бачення та місії школи як громадсько-активної школи, де члени громади залучені до процесу управління школою та процесів прийняття рішень, що стосуються розвитку громад під час оцінювання потреб у громаді та розробці проектів, спрямованих на вирішення місцевих потреб та мобілізацію місцевих ресурсів [8].

Розвиток інклюзивної освіти в Україні залежить від багатьох кроків. Розробка та реалізація проекту "Впровадження інклюзивної освіти в Україні" ще у 2007 р. була продовженням попередніх проектів, що впроваджувалися та підтримувалися програмами МФВ у 2005–2006 рр.: проект "Права дітей з особливими освітніми потребами на рівний доступ до якісної освіти" (Освітня програма) та проект "Освітня політика щодо інклюзивної освіти: міжнародний досвід та українські реалії" (програма "Схід-Схід: партнерство без кордонів") [7].

Сучасна програма "Інклюзивна освіта" спрямована на розробку ефективної моделі інклюзивної освіти, яка б забезпечувала успішне навчання дітей з особливими потребами в умовах загальноосвітньої школи за належної підтримки інших фахівців і батьків [8].

Прикладом позитивного впливу програми на педагогічну громадськість можна вважати запровадження Всеукраїнського фонду "Крок за кроком", що використовує підхід партнерства з державними та громадськими організаціями у реалізації програми "Інклюзивна освіта". Для досягнення цілей програми використовуються наступні стратегії: тренінги для вихователів дошкільних навчальних закладів і вчителів початкових класів загальноосвітніх закладів, які працюють з дітьми з особливими потребами; тренінги для керівників освітніх закладів з питань створення інклюзивного освітнього середовища в умовах загальноосвітнього закладу; тренінги для викладачів інститутів післядипломної педагогічної освіти та вищих педагогічних закладів освіти; консультації, спрямовані на вирішення конкретних проблем чи питань, пов'язаних з реалізацією моделі інклюзивної освіти; розробка, видання методичних та інформаційних матеріалів, які базуються на потребах та інтересах дітей з особливими потребами та їхніх сімей; розробка та проведення досліджень; розвиток партнерства з іншими організаціями, які працюють у соціальній і медичній галузях щодо задоволення потреб дітей з особливими потребами [8].

Всеукраїнський фонд "Крок за кроком" – всеукраїнська благодійна, фандрайзингова організація, заснована Міжнародним фондом "Відродження" (м. Київ, Україна) та Міжнародним центром розвитку дитини (м. Вашингтон, США) 15 червня 1999 р. Створення цього фонду стало логічним продовженням діяльності Програми "Крок за кроком" Міжнародного фонду "Відродження", яка діяла в Україні з 1994 до 1999 року за підтримки Інституту відкритого суспільства (м. Нью-Йорк) та Міжнародного центру розвитку дитини (м. Вашингтон). Метою програми було впровадження демократичних практик у систему дошкільної освіти. У 1996 році програма поширила свою діяльність на початкову ланку освіти завдяки бажанню батьків дітей, які були залучені до програми, а також позитивним результатам оцінки (Міністерство освіти України, Інститут психології АПН України, Бостонський центр розвитку освіти). У 1996 році програма поширила також свої види діяльності на залучення дітей з

особливими потребами та дітей національних меншин до загальноосвітніх закладів. Місія Всеукраїнського фонду "Крок за кроком" – сприяти втіленню освітніх реформ із реалізації особистісно-орієнтованої, інклюзивної освітньої моделі з активним залученням сімей і громад шляхом проведення тренінгів для освітян, батьків, представників громадських організацій; ініціювання та реалізації проектів, спрямованих на забезпечення рівного доступу до якісної освіти для всіх дітей, включаючи дітей з особливими потребами; залучення сімей і громади до освітнього та управлінського процесів [8].

Вивчаючи проблему розвитку інклюзивної освіти в Україні, необхідно відмітити, що редакція журналу "Інклюзивна освіта для дітей з інвалідністю в Україні" [10] надає роз'яснення щодо змін до Порядку організації інклюзивного навчання, а саме: "Норми Порядку приведені до Закону України "Про внесення змін до Закону України "Про освіту" щодо особливостей доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг" (Закон України від 23.05.2017 № 2053-VIII). Цим Законом закріплено право дітей з особливими освітніми потребами здобувати освіту в усіх навчальних закладах та встановлено норму щодо створення навчальними закладами інклюзивних і спеціальних класів на підставі заяви батьків про зарахування дитини з особливими освітніми потребами до навчального закладу.... Керівник загальноосвітнього навчального закладу за підтримки відповідного органу управління освітою організовує клас з інклюзивним навчанням, створює необхідну матеріально-технічну та навчально-методичну базу, добирає відповідних педагогічних працівників тощо... Особистісно орієнтоване спрямування навчально-виховного процесу забезпечує асистент вчителя. Він бере участь у розробленні та виконанні навчальних планів і програм, адаптує навчальні матеріали з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності дітей з особливими освітніми потребами..."

*Висновки.* Щороку в загальноосвітніх навчальних закладах збільшується кількість дітей, які мають складні порушення розвитку. Це, зокрема, діти з розладами спектру аутизму, синдромом Дауна, які пересуваються на візках, сліпі тощо. Вони потребують тимчасового чи постійного супроводу під час уроку та позаурочний час. Відповідно до Порядку такий супровід мають забезпечувати соціальні працівники, дефектологи, вчителі-асистенти, але, на жаль, не вистачає професійних фахівців, для цього і потрібні волонтери, добровольці, фандрайзингові проекти.

Важливо наголосити: якщо більшість людей знайдуть в собі можливість взяти участь у фандрайзингових проектах розвитку інклюзивної освіти, то більш спроможним та ефективним буде навчання дітей з особливими потребами в Україні.

### Література

1. Загальна декларація волонтерів, прийнята на XI конгресі Міжнародної асоціації волонтерів. *Права людини*: навч. посіб. Київ: Просвіта, 2002. С. 67–80.
2. Офіційний сайт Одеського державного економічного університету. URL: <http://www.osenu.org.ua/>.
3. Податковий кодекс України: прийнятий Верховною Радою України 2 груд. 2010 р. № 2755-VI: текст із змін. станом на 1 січ. 2012 р. / М-во юстиції України. Офіц. вид. Київ: Укрправінформ, 2012. 455 с.
4. Про волонтерську діяльність: Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 42. С. 435.
5. Сейко Н. А. Формування практико-орієнтованих умінь майбутніх соціальних педагогів у процесі вивчення курсу "Соціальний фандрайзинг". *Педагогічні науки*. 2016. Вип. 4 (86). С. 149–154.
6. Чернявська О. В., Соколова А. М. Фандрайзинг: навч. посіб. 2-ге вид., з доопрац. та допов. Київ: Алерта, 2015. 272 с.
7. [seanewdim.com/uploads/3/4/5/1/34511564/fil\\_vi\\_152\\_45.pdf](http://seanewdim.com/uploads/3/4/5/1/34511564/fil_vi_152_45.pdf).
8. <http://www.ussf.kiev.ua/activeproject/2/>.
9. <http://www.ussf.kiev.ua/>.
10. Інклюзивна освіта для дітей з інвалідністю в Україні URL: <http://education-inclusive.com>.